Տարեկան գին կանխիկ Ղրշ 100
Վեցամսեայ „ „ „ 52 1/2
Պոլսէն դուրս գացած Լրագիրներուն փօսթային ծախքը առնողին վրայ է։
Այս Լրագիրը ամէն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼՐԱԳԻՐ

Իր շահին համար լուր մը հրատարակել ուզողը պիտի վճարէ տողին 40 փարայ։
Նորատիպ գրոց ծանուցումը ձրի է։
Դուրսէն եկած նամակներուն փօսթային ծախքը խրկողը պիտի վճարէ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՈԼԻՍ 12 ԱՊՐԻԼ

Մէկ տէրութեան մը և երկրի մը հաստատութեան և յաջողութեան գլխաւոր հիմը և աղբիւրը երկրագործութիւնն ու վաճառականութիւնը ըլլալով, Օսմանեան մեծազօր տէրութեան գահակալ առատագութ կայսրը սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ խան, որ քանի որ իր կայսերական աթոռը ժառանգեր է նէ՝ ազգասիրական ազնիւ ոգւով իր հպատակները հայրաբար խնամելու տուած է իր խելքն ու խորհուրդը, ամէնքն ալ երջանկացընելու և հարստացընելու ամէն կարեւոր միջոցները խորհելու և 'ի գործ դնելու վրայ ըլլալով, երկրագործութեան ատեանին (զիրաաթ մէճլիսին) և վաճառականութեան ատեանին (թիճարէթ մէճլիսին) հաստատութեանը որքան փոյթ ունենալը յայտնի է։

Այս օրերս՝ մտածելով որ, ծովեզերեայ կամ ծովու մօտ երկիրներէն եկած բերքերը քիչ աշխատութեամբ կրնան ծախուիլ և նաւը դրուիլ, բայց ծովէն հեռու գտնուած երկիրներուն բերքը՝ ճամբաները գէշ աւրշտրկած ըլլալնուն համար այս դիւրութիւնը չունին, շատ դժուարութեամբ և շատ կէկ ծախքով ծովեզերքը կ'իջնան, հրաման ըրաւ որ ցամաքէն ծովեզերեայ երկիրները գալու ճամբաներուն շինուելուն կերպը նայվի. և այս դիւրութիւնս 'ի գործ դնելու յարմար կերպը գտնելու համար՝ արդարութեան վճռոյ գերագոյն ատեանին (մէճլիսի ահքեամի ատլիէին) անդամներէն ըլլալով աստնկ բաներու տեղեկութիւն ունեցող մարդոցմէ բաղկացեալ քանի մը անձինքներէ ժամանակաւոր մէկ ժողով մը ըլլայ որ այս բաներուս վրայ խորհին, և յարմար դատած կերպերնին առանձին ծանուցական գրով մեծազօր տէրութեանը իմացընեն։

Այս ժողովքս պէտք եղած խորհրդակցութիւնները ընելով որոշեց, որ ցամաքի ամէն երկիրներէն մօտաւոր ծովեզերեայ քաղաք մը իջնալու համար՝ խոշոր աւազով և քարի մանրուքով շինուած ճամբան ամէնէն յարմար է. որուն օրինակը տեսնուած է Ստամպօլէն մինչև Չէքմէճէ շինուած ճամբուն վրայ։ Մէկ ալ մը, որ քարով շինուած հասարակ ճամբու մը վրայ հարիւր հօխայ բեռ կը քաշէ, ասնկ աւազով և քարի մանրուքով շինուած ճամբուն վրայ հարիւր յիսուն հօխայէն աւելի բեռ կը տանի, որով առաջկուց եղած ծախքովը՝ և բեռ քաշող անասունները առաջինին չափ չի հոգնեցընելով՝ մի և նոյն ժամանակի մէջ առաջինէն աւելի ծախու ապրանք կրնայ խրկել ծովեզրը։

Բայց որովհետև ամէն տեղ աստնկ ճամբաներ շինելը դժուարութիւններ ունի, և ժամանակի և ծախքի կը կարօտի. ուստի առայժմ Ստամպօլէն մինչև Չէքմէճէ շինուած ճամբուն նորոգութիւնը՝ և դէպ 'ի Ռումէլիի ներսերը շարունակութիւն ըլլալու է. և բարձրապատիւ Սատր ազամ կողմէն ալ Թրապուզանի կուսակալ մեծապատիւ փաշային թէզքէրէ մը խրկուելով՝ այն ծովեզերքէն ցամաքը գացած ճամբաներուն շինուելուն վրայօք պէտք եղած տեղեկութիւնները անկէց ուզուելու է. և աստնկ ճամբաներուն թէ շինութեանը և թէ ատեն ատեն հարկաւոր եղած նորոգութեանը համար ծախք ըլլալու ատակներուն Խազինէի նաֆիէ անունով գանձարան մը հաստատելու է պէտք եղած գործակալներովը, և այս բանիս համար եկամուտներ հաստատելու և կարգին դնելու է։ Նաև աստնկ բաներուն աղէկ առաջ երթալը որովհետեւ վարպետ մարդու ձեռք յանձնելով կ'ըլլայ, ուստի այս ճամբաներուս ըստ պատշաճի հաստատուն և աղէկ կերպով շինուելուն վերակացութիւն ընելու համար՝ Եւրոպիայէն մէկ երկրաչափութեան և ճարտարապետութեան աղէկ հմտութիւն ունեցող վարպետ մը բերելու է որ ասոնք ամէնն ալ 'ի կարգի դնէ։

Յիշեալ ժամանակաւոր ժողովքը իրեն այս խորհրդածութիւնները գրի առնելով կառավարութեան ընդհանուր ժողովքին (մէճլիսի ումումիին) ներկայացուց. և այս ժողովքս կողմէն ալ առատագութ Ինքնակալին խրկուեցաւ. որ խորհուածները 'ի գործ դրուելու հրաման ըրաւ. և արդէն գործադրութիւնը սկսած է։

—Դրամի տեղ անցած Թուղթերուն (էվրաքի նաքտիէին) ատեն ատեն տէրութեան գանձէն կողմէն տրուած շահերը հաշուելով իմացուած է որ՝ այն Թուղթերուն մէջ խարդախութիւն բանեցընող կայ. կամ սուտ Թուղթ կայ հասարակութեն ձեռքը, կամ առնուած շահը չառնուածի պէս նորէն առնելու ճամբայ մը հնարուած է։ Այս խարդախութիւնս ինչ որ է նէ՝ թէպէտ իմացուելուն պէս առաջը առնելուն ճարը կար, բայց այս Թուղթերս պահողները առանց յանցանք մը ունենալու վնաս քաշած պիտի ըլլային. որ բարեգութ Ինքնակալին կամացը ամէն կերպով հակառակ է։ Ուստի որոշուեցաւ որ անկէց ետքը աստնկ խարդախութիւններ 'ի գործ դնելը անհնար ըլլալու կերպով Թուղթեր հանուի. և առաջիկայ յունիս ամսոյ սկիզբէն՝ (հազիրանէն) հասարակութեան ձեռքը գտնուած բոլոր Թուղթերը փոխուին, և այս նոր Թուղթերէն տրուի անոնց ձեռքը։

—Պոլի քէսրի քաղաքը՝ Մեծազօր տէրութեան բարեկարգեալ զօրացը հագուստի համար գործածուած ապաներուն՝ առաջկուց ցոյց տրուած օրինակին նման աղէկ չըլլալուն պատճառին վրայ խորհելով գտնուեցաւ որ, մաքինայ չըլլալով ապաները մինչև հիմա ձեռքով գործուած ըլլալնուն համար անհնար է որ միակերպ աղէկ ելլեն. ուստի աղէկ ինչք հանելու համար հարկ էր մէկ ապայի ֆապրիքա մը շինել հոն, և այս գործոյս համար պէտք եղած գործիքներն ալ այն տեղը կարգի դնել։ Այս շինուելու գործարանին ուրուագրութիւնը (րէսիմը) շինելով՝ արդարութեան խորհրդոց ատեանին (մէճլիսի ահքեամի ատլիէին) և կառավարութեան գերագոյն ատեանին (մէճլիսի ումումիէին) ներկայացուցին. և այս ատեաններուս մէջն ալ՝ այս գործարանին և գործիքներուն պիտանութիւնը իմացուելով բարեգութ Ինքնակալին առաջարկուեցաւ, որ 'ի գործ դրուելու պէտք եղած բարձրագոյն հրամանը շնորհեց։

—Այս օրերս՝ որ ձմեռուան ցրտութիւնը անցաւ և գարնան զուարճալի օրերը սկսան, բարեգութ Ինքնակալը հրաման ըրաւ որ Պօղազիչի տուն և ապարանք ունեցող նախարարներէն և տէրութենական գործակալներէն ալ որ կ'ուզէ նէ կրնայ երթալ և այս առողջարար և զուարճալի եղանակիս օրերը այն տեղ անցընել։

—Ամասիա և Չօռում գաւառներուն կառավարութիւնը թէպէտ առաջ մէկ էր, բայց ատենէ մը 'ի վեր այլ և այլ անձանց յանձնուելով իրարմէ զատուածի պէս էր։ Հիմա մեծազօր տէրութեան հրամանաւը այս երկու գաւառները նորէն միացան, և անկէց առաջ Սիվազու կառավարիչ միրի միրան Սալիհ փաշային յանձնուեցան։ Նաև Ամասիայի մուհասըլ գտնուող ճէպէճի պաշի Հիւսէյին աղային ալ, որ տէրութեան գործոց բաւական հմտութիւն ունենալը ցոյց տուած է, Արէպքիրու գայմագամ անուանեցաւ։

—Խարբերդ գաւառը բնակող քիւրտերուն ճէ[illegible] ըրած ցեղը մեծազօր տէրութեան կարգադրութեանցը անհնազանդ ըլլալով՝ անկէց առաջ Կէօտէն պաշը ըրած տեղը Մալաթիայի կարաւանը զարկեր և գտնուած ինչքերը յափշտակեր

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒՉՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆԻՆ

Շարունակութիւն և վերջ*։

1. Աշակերտ մը ճեմարանէն երթալու ըլլայ նէ ձեռքի ընդունելութեան գիրը անոնք պիտի փնտռեն։

2. Աշակերտաց հանգստարանի մէջ թիւերնին անոնք պիտի որոշեն վիճակաւ։

3. Ճեմարանին բարեզարդութեանը, աշակերտաց առողջութեանը եւ մաքրութեանը անոնք պիտի հոգ տանին։

4. Զբօսանքներնուն, կերակուրներնուն ընտրութիւնը անոնք պիտի ընեն. նաեւ գիրք, թուղթ, գրիչ, մելան, եւայլն անոնք պիտի հոգան։

5. Աշակերտ մը ծանր յանցանք մը գործելով անոր դատաստանը կտրըլի նէ ուսումնատեսին առջեւը, այն դատաստանին ներքին տեսուչներէն աչ պիտի գտնուին։

6. Ճեմարանին աշակերտաց յառաջադիմութիւնը անոնք պիտի փնտռեն ուսումնատեսէն. եւ թէ որ թերութիւն մը տեսնան ուսման մէջ նէ իսկոյն խորհրդարանին պիտի իմացընեն։

7. Ճեմարանին արդէն գրուած ընդհանուր կանոնագրութեան մասերնէն դուրս բան մը հաստատել կամ առժամանակեայ գործածել հարկ ըլլայ նէ առանց խորհրդարանի գիտութեանը կարող չի պիտի կրնան ըլլալ այս բանին։

8. Թէ դասատուներուն եւ թէ սպասաւորներուն մէջ անմիաբանութիւն մը կամ անկարգութիւն մը տեսնուի նէ՝ իսկոյն նախագահին պիտի գրեն ուսումնատեսին հետ մէկ տեղ որ անոր վրայով արտաքոյ կարգի աչ խորհուրդ ընել հարկ ըլլայ նէ դատաստանութիւն տեսնայ։

9. Ամեն հինգշաբթի ճեմարանին մէջ ուլթօրման դասատուած գըլխաւոր եղելութիւններուն օրագրութիւնը խորհրդարանը պիտի բերեն հետերնին մանրամասն տեղեկութիւններով, եւ այս օրագրութիւններուն ներքեւը իրենց ստորագրութենէն 'ի զատ ուսումնատեսին ստորագրութիւնն աչ պիտի գտնուի։

10. Ներքին տեսուչները ամեն ժամանակ ճեմարանը չի կրնալ գտնըլչելուն համար, իրենց կողմէն հոն մշտնջենաւոր փոխանորդ մը կրնան կարգել, բայց փոխանորդնին աչ խորհրդարանին հաւնածը պիտի ըլլայ։

11. Թէպէտ վերը ըսվեցաւ որ ճեմարանին բարեզարդութեանը՝ կերակուրներուն ընտրութեանը անոնք պիտի հոգ տանին, բայց սովորականէն աւելի ծախքով ըլլալիք բաներուն չի պիտի կրնան ձեռք զարնել մինչեւ որ գանձապետներուն չիմացընեն։

12. Ճեմարանին ուսման վերաբերեալ փորձերներէն բան մը պակսի նէ անոնցմէ պիտի փնտռուի։

13. Դասատուներուն ամսականները անոնք պիտի կտրեն, ուսումնատեսին աչ այս մասին իրենց հետ առնելով. բայց առանց իմացընելու խորհրդականներուն չի պիտի խօստանան։

14. Երբեմն երբեմն գիշեր ատեն ճեմարանը պիտի երթան ցերեկվընէ դահաղանին ինքըցինքնին ճանչցընելու նշան մը տալով գացեր ըսեն, բայց առանց դաշտաղանի ընկերակցութեանը չի պիտի կըրնան հանգստարանէն ներս մտնալ։

15. Ճեմարանի աշակերտները տարուէ տարի խոստովանցընելու եւ հաղորդելու հոգ տանին պիտի։

16. Առանց ճեմարանի դաշտաղան քահանայի վկայականին հիւանդ աշակերտի դարմ չուծել չի պիտի տան։

17. Քննութեան հանդէսներուն պատրաստութիւնները անոնք պիտի հոգան որոշեալ ժամանակին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒՉՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆԻՆ

1. Ամեն առաու իրիկուն գոնէ մէկ հոգինին ճեմարանը պիտի հանդիպի աշակերտաց ուտեչիքը, խմեչիքը, հագնեչիքը, եւ ուրիշ ասոնց նման պիտոյքնին հոգալու։

2. Թէ մատակարարին եւ թէ խոհարարին այնպէս մէկ պակասութիւնը տեսնան որ ճեմարանին ծախքին ծանրութեանը պատճառ պիտի ըլլայ, կրնան փոխել ցանոնք միայն ներքին տեսուչներուն գիտութեամբը։

3. Սովորական ծախքէն ստակ մը աւելի ծախք ընել հարկ ըլլայ նէ ճեմարանին համար, առանց խորհրդարանի գիտութեանը չի պիտի կրնան ընել։

4. Շաբթէ շաբաթ պէտք ըլլալիք ուտեչիքը կշռաքով մատակարարին պիտի յանձնեն եւ *մաղազայէն* բանալին իրենց քովը պիտի ըլլայ։

5. Ամեն ամսու գլուխ ըրած ծախքերնուն *բուսուլան* գանձապետներուն պիտի տան որ արձանագրուի կշռաքովը ու գնովը։

6. Ճեմարանին կաճ կարասիներէն բան մը պակսելու ըլլայ նէ անոնցմէ պիտի փնտռուի։

ԳԱՆՁԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԸ ՈՒ ԲՌՆԵԼԻՔ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆԻՆ

1. Գանձապետները ազգային ճեմարանին եկամուտին ու ծախքին հաշիւը ճիշդ բռնելու պարտաւոր են որ հարկաւոր եղած ժամանակը կարող ըլլան տեղն 'ի տեղը հաշիւ ցըցունելու։

2. Առանց իրենց գիտութեանը ճեմարանին մէջ սովորականէն աւելի ծախք եղած է նէ՝ այն ծախքին ստակը չհատուցանեն մինչեւ որ խորհրդարանին չիմացընեն։

3. Ճեմարանին ինչպէս ամէն ծախքին հմուտ պիտի ըլլան նէ, նաեւ աչ մինչեւ եւ մէկ փարայ ամէն եկամուտին հմուտ պիտի ըլլան եւ իրենց ձեռքը պիտի ըլլայ։

4. Առանց խորհրդարանի գիտութեանը ճեմարանին հաշիւին համար ոչ փոխ ստակ պիտի առնեն եւ ոչ աչ տան. թէ որ այս կանոնին հակառակ շարժին՝ խորհրդականք ամէն պարտաւորութենէ ու երաշխաւորութենէ ազատ պիտի ըլլան այն փոխ առնուած կամ տըրուած ստակին վրայով։ Ըսել է ցենը գանձապետները պիտի կրեն։

5. Առանց իրենցմէ մէկին ներկայութեանը ամսական չի պիտի բաժնուի։

* Տե՛ս թիւ 41։

էին ։ Այս առաջարկները զօրելը և պատժելը հարկ ըլլալով՝ հրաման եղաւ որ Անատօլուի արքունի բանակին զօրագլուխներէն Խալիլ փաշա բաւական զօրքով յիշեալ ցեղին վրայ երթէ ։ Այս զօրքերուս քաջակորովեալ կերպով և քաջութեամբ ապստամբներուն վրայ յարձակելովն՝ ապստամբները չի կրնալով դիմանալ, յիշեալ զօրագլխին մօտ փախչելով իրենց կողմէն որ յանցանքնին ներէ. խոստանալով որ ասկէց ետքը մէկ մըն ալ անանկ ապստամբութեան գործերու ձեռք չեն զարներ, Մեծազօր տէրութեան կամացը և հրամանին հակառակ չեն շարժիր. և Խալիլ փաշային կարգաւ զգուշանալով որքան ապրանք ձեռք անցուցեր էին նէ՝ անոնք ամէնն ալ ետ տալու խօսք տուին և երաշխաւոր ցուցուցին ։ Ուստի վերոյիշեալ զօրագլուխն ալ անոնց աղաչանքը և խոստմունքը ընդունելով՝ Անատօլուի բանակին կողմէն Մեծազօր տէրութեանը գիր խրկուեցաւ. և այն գրոյն միջոցը բարեգութ Ինքնակալին ալ խնամ տրուեցաւ. որ այն ապստամբներուն զիջելը և խոստմունքնին ընդունելով յանցանքնին ներեց ։

— Անցածները լրագրաց մէկին մէջ պատմեցինք, որ մէկ նաւավար մը Իսքէնտէրիէէն Մարսիլիա տանելու համար նաւուն մէջ բակլայ առեր, և երեք ամիսէն ետքը Մարսիլիայի ճամբան չի կրնալով գտնել՝ Սաքըզ կղզին ելեր է ։ Այս պատմութիւնս Մեծազօր տէրութեան [illegible] լրագրին 327 թիւէն առնուած էր ։ Բայց պատմութեանը մէջ սխալ ըլլալը Սաքըզէն վաճառական թղթով (իլամով) ստուգուելով՝ նոյն լրագիրը 330 թուով հրատարակած թերթին մէջ առաջիկայ սխալ լուածին շիտակը կը պատմէ. որ է այս ։

Յիշեալ նաւուն բեռը բակլայ չէ՝ ցորեն է եղեր. և հոկտեմբերի 7 ին Իսքէնտէրիէէն ճամբայ ելլելով, չէ թէ ճամբան չի գիտնալուն համար, այլ սաստիկ ալէկոծութիւններու բռնուելուն համար կ՚ստիպուի առաջ Ռոտոս ելլել ։ Անկէ ալ քիչ մը օդը հանդարտելէն ետքը նորէն ճամբայ կ՚ելլէ. բայց դարձեալ ալէկոծութեան բռնուելով Սաքըզ կը փախչի հովուն առջևը իյնալով ։ Անոր միջոցին նաւն ալ սախտեր է և ջուր առած ըլլալով մէջի ցորենը թրջեր է. ուստի հարկ եղեր է հոն նաւէն հանել, և այն տեղ ծախել ։ Ահա բուն ճշմարիտ պատմութիւնը այս է. առաջին անգամ պատմուածը՝ բանսարկողի ձեռքէ անցած բան կ՚երեւի ։

— Յայտնի է որ խել մը Ժէզիւիթ անունով դպրոցներ կան տաճկաց մէջ որոնք մահմէտական կրօնից վարդապետութիւնը սորվելու համար հաստատուած են. ուստի այն դպրոցներէն ելլողները խօճա համարուելով մահմէտական կրօնքին պինդ նախանձաւորները անոնք կ՚ըլլան. բայց տես տաճկաց յառաջադիմութիւնը ո՞ր աստիճան հասեր է որ այս խօճաներէն մէկ քանին վեհափառ արքային աղերսագիր տուեր են որ իրենց Փարիզ երթալու հրաման տայ որ հոն ուսմունքնին կատարելագործեն աստուածաբանութեան վրայով ։ Վեհափառ արքայն աղաչանքնին ընդունելէն ետեւ հրաման ըրաւ որ բոլոր ծախքերնին ալ արքունի գանձէն հատուցվի ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՆԳՂԻԱ ։ Բառլամէնդին մէջ Քրաքօվի հասարակապետութեանը վերնալուն վրայ խօսք բացուելով, որ անցած տարի Աւստրիոյ կայսերութեան տակը մտաւ ինչպէս որ ասկէց առաջ ծանուցած ենք, Ինկլիզի տէրութեան նախարարներէն Պ. Հիւմ անուն ազնուականը առաջարկեց, որ տարիէ տարի Ինկլիզի կողմէն Ռուսաց տրուելու 100,000 լիրա ստերլինը չտան. որովհետեւ այս տալիս այս կերպով վճարուելիքն ալ 1815 ին Վիեննայի կառավարութեանց դաշնադրութեանը մէջ եղած էր, և Ռուսաց տէրութիւնն ալ Բրուսիայի և Աւստրիայի հետ միաբանելով՝ այս դաշինքս աւրեցին երբոր Քրաքօվի կառավարութիւնը վերցուցին. որովհետեւ այս կառավարութեանս ալ հաստատութիւնը նոյն դաշնադրութեանց մէջն էր ։ Այս ազնուականիս առաջարկութիւնը որովհետեւ ծանր բան մըն էր, առայժմ ետ մնաց

Ինկլիզները 1814 ին, իրենց Գէորգ Գ թագաւորին օրը՝ Ռուսներէն և Ֆլէմէնկներէն մէկէն 25,000,000 ֆլօրին փոխ առած էին. և այս առնելիս էր որ վերը գրեալ կերպով տարուէ տարի պիտի վճարէին ։ Պ. Հիւմին առաջարկութեանը վրայ հաշուելով, որ 1816 էն մինչեւ 1846. 30 տարուան մէջ, Ինկլիզները Ռուսներուն տուեր էն 40,493,750 Ֆլէմէնկի ֆլօրին. այս գումարիս 32,743,750 ֆլօրինը տոկի շահ է եղեր., և 7,750,000 ֆլօրինը մայր ստակէն վար ինջեր են. Ուստի՝ Ինկլիզը հիմա այս հաշուիս՝ 17,250,000 ֆլօրին պարտք կ՚ունենայ, միայն մայր ստակ ըլլալով ։ Ահա Պ. Հիւմին առաջարկութիւնը մտիկ ըլլուի նէ՝ Ինկլիզը Ռուսաց այսքան ստակը պիտի չի հատուցանէ ։

— Լահօրի երկրի գործոյն վրայ խօսելով անգլիական Մօռնինկ Քրօնիքըլ օրագիրը՝ Ինկլիզի տէրութեան կառավարութիւնը կը պախարակէ. որ այս գաւառս բացէն բոլորովին իր իշխանութեանը տակը առնելու այս անգամին յարմար առիթ ունեցած ըլլալէն չըրաւ. այն տեղի թագաւորին Ժառանգ իշխանին տուաւ այս երկիրը. Ինչ տանկ ըներ նէ հիմա՝ իրաւունք ունէր կ՚ըսէր. որովհետեւ Լահօրի տէրութիւնը Ինկլիզներուն թշնամի էր ։ Հիմա որ հաշտութիւն եղաւ, այս բանս ընելուն առէնը անցաւ. և ասկէց ետքը ընելու ըլլայ նէ՝ շատ ծախքերու մէջ պիտի իյնայ. և շատ ալ վտանգներու զինքը պիտի մտանէ ։

Ֆրանքֆօր օրագիրը կ՚ըսէ. այս բանիս վրայօք Մօռնինկ Քրօնիքըլը ինչ որ ըսէ նէ պարապ է. ուրիշ խօսքերէն յայտնի կ՚երեւի որ՝ Ինկլիզի տէրութիւնը Լահօռ գաւառը անմիջապէս իր իշխանութեան տակը առած ըլլալուն վրայօք բան մը գիտէ, որ յայտնի ըսել չուզեր ։ Քանզի վերոյիշեալ խօսքերէն ետքը կ՚սկսի Լահօռը Ինկլիզներուն ձեռքը ըլլալէն եկած աղէկութիւնները համրել. և ասոնց կարգը կը դնէ այն, որ Լահօռին և Պարսկաստանին մէջ միայն Աֆղանիստան կը մնայ, որուն հետ հիմայ Ինկլիզի տէրութիւնը աղէկ է. որով դիւրին կ՚ըլլայ Ինկլիզներուն պարսիկը պաշտպանելը Ռուսաց դէմ ։

ԱՒՍՏՐԻԱ ։ Բժշկական մէկ գրութիւն մը կայ՝ որ նմանաբուժութիւն (օմէօբաթիք) կ՚ըսուի ։ Այս գրութեանս հետեւողները մասնաւոր և իրենց յատուկ եղանակ մը ունին հիւանդներուն նայելու. և այն եղանակին համեմատ տուած դեղերնին ալ իրենք կը շինեն. դեղագործի շինել չեն տար ։ Ասով երբեմն հիւանդը կը հարկադրի քիչ մը դեղի համար շատ ստակ վճարել. որովհետեւ ռէչէթա չունի որ ամէնէն աժան շինող դեղագործ մը գտնէ նէ անոր շինել տայ. բժիշկը ինչ ուզէ նէ տալու է ։ Ասով շատ անկարգութիւններ և վնասներ ալ կ՚ըլլար ։ Աւստրիոյ կառավարութիւնը հրաման հանեց, որ այս բժիշկներս ինչ դեղ պիտի շինեն նէ՝ անոր նիւթը ճանչցուած դեղավաճառներէն առնեն. և այն տեղին որքան մաս որքան ջրով կամ ուրիշ հեղուկով պիտի խառնեն տան նէ՝ գրով ձըգեն դեղավաճառին խառնելը. որպէս զի գնոյն վըրայօք վէճ մը պատահի նէ՝ դեղավաճառին մէջ մտնելովը և պէտք եղած առէնը ուրիշ դեղավաճառներու հարցուելով այն վէճը դիւրաւ կտրուի ։

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ ։ Լրագրաց նախընթաց թիւերուն մէկուն մէջը պատմուած է, որ ռուսաց կայսրը Նիէմէն գետին սառած ջուրերուն վրայէն կառքով անցնելու կէն սառը կոտրեր և ինքը կառքովը ջուրն է ինկեր. և ջուրին խորութիւնը քիչ ըլլալով անվնաս ազատեր է ։

Այս արկածս ըլլալէն երեք շաբաթ ետքը՝ կայսերական հրամանաւ երկու Ինկլիզ ճարտարապետ գացին նոյն տեղը, որ Քօվնօյի անցքին վրայ առկախեալ (ասմա) կամուրջ մը շինեն անցնող դարձողներուն ամէն առէն ապահովութեանը համար ։ Ըսանկ հաշիւ եղած է որ՝ այս կամուրջիս շինուելուն 8,000,000 արծաթ ռուպլի ծախք կ՚երթայ. (որ կ՚ընէ 40,000,000 ղուրուշ) ։

ԲՐՈՒՍԻԱ ։ Սիլէզիա գաւառէն շատ վաճառականներ և գործարանի տէր մարդիկ Քրաքօվի հետ ունեցած առուտուրերնուն երեսէն երեւելի վնասներ կը քաշէին կոր ։ Երբոր Քրաքով Աւստրիոյ իշխանութեան տակը մտաւ, Աւստրիոյ կառավարութիւնը օրէնք մը դրաւ որ, Քրաքօվի վաճառականներուն ձեռքը որքան գաւառի երկիրներէն եկած ապրանք կան նէ, ծախած առէննին անոնց համար մաքս վճարեն Աւստրիոյ տէրութեան մաքսին հաշուին ։ Այս օրէնքս՝ Սիլէզիայէն Քրաքով խրկուած ապրանքներուն ծախուելուն արգելք մը եղաւ. որովհետեւ բուն գնոյն վրայ այս մաքսն ալ զարնելով՝ գինը շատ կը բարձրանար. և անգին նոյն տեսակ ապրանքէն աժան գնով գնուելուն համար՝ առնող առնող չէր ըլլար. քրաքօվցի վաճառականներն ալ այս ապրանքները որկէց առեր էին նէ՝ անոնց ստակը չէին կրնար տալ ։ Շատն ալ սնանկացան (մուֆլիզ ելան). անանկ որ՝ պարտքերնին դիմաւորելու ինչքերնին՝ հարիւրին հինգ հազիւ կ՚ելնայ ։

Մէկ կողմէն ալ՝ որովհետեւ Սիլէզիայի գործարաններէն ելած ապրանքներուն շատը Քրաքովի

---

6. Ո՛չ դասատուի եւ ոչ սպասաւորի կանխիկ ստակ չի պիտի տան ։

7. Տարուէ տարի տարեկան եկամուտին ու ծախքին հաշուին կըշիռը նախագահին պիտի ստորագրեն տան ։

ԱՏԵՆԱԴՊՐԻՆ ԳՈՐԾԸ ԵՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

1. Ազգային ճեմարանին վերաբերեալ բոլոր գիրերը բաց 'ի եկամուտի ու ծախքի հաշուետումարէն այն պիտի բռնէ ։

2. Յիշատակարան մը պիտի բռնէ եւ հոն պիտի արձանագրէ, խորհրդարանին բոլոր խորհած ու տնօրինած գործերը. նոյնպէս թէ ընկերութեան եւ թէ ճեմարանին մէջ պատահած գլխաւոր եղելութիւնները ։

3. Խորհրդարանը բացուելուն պէս ինքը իր գրասեղանին գըլուխը պիտի գտնուի ։

4. Որովհետեւ պաշտօնը ձրի է եւ ծանր, անոր համար իրեն օգնական մը կրնայ բռնել, 'անոր ամսականը ճեմարանին սնտուկը վըճարելով ։

ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԸ ՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐՆԻՆ

1. Այցելուները ժամանակ ժամանակ ճեմարանը պիտի երթան այցելութեան եւ տեսած պակասութիւններնին միայն խորհրդարանին պիտի իմացընեն ։

2. Թէ որ ճեմարանի վարժապետներէն, աշակերտներէն, կամ ըսպասաւորներէն այցելուներուն գանգատ ընողներ գտնուին նէ՝ կըրնան անոնց գանգատը մտիկ ընել, ինչ բանի վրայ ըլլայ նէ ըլլայ. բայց գանգատնին որ մարդուն համար է նէ այն մարդը չեն կրնար յանդիմանել, այլ խորհրդարանին պիտի իմացընեն կամ բանիւ կամ գրով ։

3. Այցելուները ճեմարանին մէջ տեսած գլխաւոր պակասութիւններնին խորհրդարանին իմացուցած ժամանակնին խորհրդարանէն գիր մը պիտի իրենք առնեն եւ գիր մըն ալ խորհրդարանին իրենք պիտի տան. այս կողմանէ տրուած գիրերուն մէջ բանը ինչ կերպով պատմուած ըլլալը նշանակուելով ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆ

1. Ընկեր մը իր պաշտօնէն դուրս եղած բանին չի պիտի կըրնայ խառնուիլ ։

2. Իւրաքանչիւր վերակացուին պաշտօնը տարեկան պիտի ըլլայ յունուար մէկէն սկըսելով. եւ տարեգլուխ ասոնց յաջորդը ընկերութեան մէջէն պիտի ընտրուի ։

3. Պաշտօնի տէր եղող ընկերները բաց 'ի այցելուներէն ամէն խորհրդի իբրեւ խորհրդական պիտի գտնուին, մանաւանդ այն պաշտօնի տէր խորհրդականը որ խորհուրդը անոր պաշտօնին կը վերաբերի ։

4. Խորհրդարանի մէջ բան մը որոշուի նէ անպաշտօն խորհրդականներուն ստորագրութենէն 'ի զատ պաշտօնաւոր խորհրդականներուն հաճութեան ստորագրութիւնն ալ պիտի խնդրուի ։

5. Թէ որ երեւելի բանի մը վրայով խորհուրդ ընել հարկ ըլլայ նէ մինչեւ որ ընդհանուր ընկերութեան անդամները ներկայ չի գտնուին նէ այն խորհուրդը ընդունելի չըլլայ ։

6. Որովհետեւ ամէն բան բոլոր ընկերութեան գիտութեամբը ու հաճութեամբը պիտի ըլլայ, անոր համար ընկերութեան իւրաքանչիւր անդամը ճեմարանին ամէն գործին մէջ երաշխաւորութիւն ու պարտաւորութիւն պիտի ունենայ ։

7. Թէ որ ընկերներէն մէկը պատճառով մը վշտանայ նէ իսկոյն իր վիշտը խորհրդարանին պիտի յայտնէ, ո՛չ թէ ծածուկ պահելով ըսկսի ընկերութենէ հեռու դրսըտիչ ու թշնամանաց անոր ։

8. Թէպէտ ընկերութիւնը ո՛չ իր ազգէն եւ ոչ կառավարութենէ գաղտուկ բան մը կրնայ ունենալ, բայց խորհրդարանին խօսքը աստին անդին կամ օտար մարդոց առջեւ խօսելով կրնայ անկէ կերպ կերպ անվայելչ բաներ ծագիլ. անոր համար խորհրդարանէն դուրս խորհրդարանին խօսքը չի պիտի ըսուի ։

9. Խորհրդարանին մէջ ինչ որ սահմանուի՝ իսկոյն պիտի արձանագրուի յիշատակարանին մէջ եւ խորհուրդը չի քակուած ամէն անպաշտօն եւ պաշտօնատար խորհրդականք անոր ներքեւը պիտի դնեն ստորագրութիւննին իրենց հաճութեանը ու հաւանութեանը նշան ։

10. Թէ որ ստակի վերաբերեալ բանի մը մէկուն գիր տալ հարկ ըլլայ նէ՝ նախագահին ստորագրութենէն 'ի զատ բոլոր անպաշտօն եւ պաշտօնաւոր խորհրդականներուն ստորագրութիւնն ալ այն գըրին մէջ պիտի գտնուի. բայց թէ որ ուրիշէն գիր առնել հարկ ըլլայ նէ միայն ընկերութեան անուանը պիտի ըլլայ ։

11. Նախագահը խորհրդականաց գիտութեամբը ո՛ր ընկերին որ գործ մը յանձնէ, այն ընկերը բանաւոր պատճառ մը չի ցուցուցած չի պիտի կրնայ այն յանձնարարութիւնը մերժել, այլ սիրով պիտի ընդունի եւ ընդունած ըլլալուն համար ալ գիր մը պիտի տայ նախագահին ։

12. Խորհրդարանի մէջ երկու ընկեր իրարու հետ գաղտուկ խօսք չի պիտի կրնան ընել, եւ ո՛չ ալ դուրսէն խօսք ։

13. Ընկերութեան հաստատուն խորհրդարանը Պօլիս շուկային մէջ պիտի ըլլայ ։

14. Ամէն ընկեր ազգային ճեմարանին ընկերութեանը իւր պաշտօնով անդամ ըլլալուն հաստատութեանը համար Պատրիարքին ստորագրութեամբը քովը վկայական մը պիտի ունենայ ։

Գրուեցաւ այս կանոնագրութիւնը եւ հաստատեցաւ Ընկերութեան իւրաքանչիւր անդամին ստորագրութեամբը ։

ՊՕԼԻՍ

Ի խորհրդարանն Ընկերութեան
Ազգային Ճեմարանի ։
1. Յունվար 1847 ։

Ազգային ճեմարանի ընկերութեան կանոնագրութիւնը տեսայ եւ հաստատեցի ստորագրութեամբս ու Պատրիարքական կնքովս եւ տպագրելու հրաման տուի ։

Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք
Մատթէոս Արքեպիսկոպոս ։
(Կնիք պատրիարքական)

Ի Պատրիարքարանն
ամենայն Հայոց ։

երկիրը կը ծախուէր, հիմա այս կողմէն ապրանքնին քշուելու ճամբան գոցուած ըլլալով իրենց ալ հարկ եղած է իրենց բանուորները պարապ պրտըրցընել. բանուորներն ալ ձորերնին հանելով մուրալու ելան, փողոցները լեցան. բայց մուրալով ալ շատ դժուար կ'ապրին. քանզի Եւրոպիայի ամէն տեղւրուն պէս՝ Անգղիայի մէջ ալ հացը շատ սուղ է այս տարի: Բանուորներուն բան չի կրնալ գտնելուն վրայ աղէկ գաղափար մը տալու համար այս բաներըս պատմող լրագիրը կ'ըսէ որ, մէկ երեւելի գործարան մը, որ առկէց առաջ երեսուն հոգի կը բանեցընէր, հիմա մէկ հոգիով էր գործը կը տեսնէ կոր: Ըսել է որ՝ մինակ այս գործարանէս քսան և յիսն հոգի ելեր են, որ ապրուստ ճարելու մուրալէն զատ ճամբայ չունին: Շատ գործարաններ ալ բոլորովին գոցուած են: Շատ վաճառականներ ալ սնանկնին գացեր են. որոց մէկն է Պրէզլաւ քաղաքէն Տիրէնֆուրթ ըսուած հարուստ և անուանի վաճառականը. որուն լսկ պարտքը կ'ելլէ 600,000 թալէր. (10,200,000 ղուռուշ): Ուրիշ շատ հարուստ երեւցած վաճառականներուն համար ալ նոյնը կը վախցուի:

Անգղիայի կտաւեղէններու գործարաններուն շատ գտնուած տեղն է Հիրշայէրկ, և անոր շրջակայ գեղերը: Այս տեղի բաղմաթիւ բանուորները բանելու բան չի գտնելով ձեռք ձեռքի վրայ կեցած են, և շատերնին և գրեթէ ամէնքն ալ սուր հացի կարօտ եղած են: Հացի պակասութեան վրայ ուրիշ մէկ գէշութիւն մըն ալ հատաւ վրանին, որ տարուան այս եղանակներուս մէջը (յունվար և փետրվար), սովորական չէ. մանաւանդ Անգղիայի պէս երկիրը: Նէ այս գէշութիւնս է ջրոյ պակասութիւնը. որ այնքան սաստկացած է, խմելու ջուրը այնքան քիչցած է, որ հարկ եղած է բոլշքային հրաման հանել որ խմելու ջուրը միայն խիստ հարկաւոր եղած ատենը չափով գործածւի:

ՀՈԼԱՆՏԱ: Մէկ Ֆիլէմէնկ երիտասարդ մը՝ իրեն քաղաքակից մէկ աղջկան մը հետ ապօրինաւոր ընտանութիւն ունեցած կ'ըլլայ. և ատեն մը անցնելէն ետքը անկէց ձանձրանալով կամ ուրիշ միտքով՝ կը խորհի որ անկէց ազատի: Այս միտքով՝ աղջիկը հետը կ'առնէ ճամբայ կ'ելլէ. և երբ որ տըները և շէնքերէ կը հեռանան՝ ճամբէն կը խոտորեցընէ, մէկ անտառի մը մէջ կը խօթէ. հոն կ'ըսկըսի անխնայաբար զարնել աղջկանը որ մեռնի: Աղջիկը անանկ կորիճութեամբ ինքզինքը կը պաշտպանէ, որ տղուն հարկ կ'ըլլայ առանց իր նպատակին հասնելու ձգել փախչիլ. բայց դիտաւորութիւնը ինչ ըլլալուն նշաններն ալ աղջկանը վրայ կը մնայ. աղջիկը արիւն լուայ, և վախէն և հոգնելէն ուշաթափած հոն կ'իյնայ կը մնայ: Երիտասարդը փախչելէն ետքը շատ չանցնիր, մօտաւոր մէկ տեղի մը երիտասարդ քահանայ մը ճամբէն կ'անցնի. աղջկանը ուշաթափեալ ինկած տեղին ու այս ճամբուն մէջ տեղը միայն քիչ մը թուփեր կային. անանկ որ՝ թուփերուն միւս կողմը ինչ ըլլալը չէր տեսնուեր, բայց ձայն մը ըլլար նէ կը լսուէր: Մինչեւ այս ատենըս աղջկանը մարելը անցած էր. բայց կ'երեւի թէ երիտասարդը աղջկանը գլխուն շատկէկ զարկած ըլլալով՝ խելքին վնաս եկած էր. ուստի այս եկեղեցականին ոտքին ձայնը առածին պէս զինքը մեռցընել ուզող երիտասարդն է կարծելով՝ կատաղութեամբ վրան կը յարձակի: Քահանայն ինչ որ է նէ շատ դժուարութիւն քաշելով աղջկանը ձեռքէն կ'ազատի, իր տունը կը հասնի: Բանը հրատարակեցաւ. քահանայն բռնեցին դատաստանի քաշեցին. դատաւորը քահանային վրան արիւնի նշաններ ալ տեսնելով՝ որ աղջկանը վրայէն իրեն պլըշկած էր, հաստատուն նշան մը բռնեց որ յիրաւի աղջկանը հետ ապօրինաւոր կերպով ընտանութիւն ունեցողը, և ետքը մեռցընել ուզողը այս քահանայս եղած պիտի ըլլայ. ուստի քահանային համար մահուան վճիռ տուաւ: Բանը ինքնին անհաւատալի չէր. որովհետեւ քահանայն երիտասարդ էր, և քահանայական ձեռնադրութիւնը մարդկային կիրքը չի վերցըներ. ուստի դատաւորը այս կարծիքս այս քահանային վրայ կրնար ընել. բայց առանց աղէկ մը քննելու՝ միայն քանի մը նշաններու խաբուելով անանկ մարդ մահուան դատապարտելը մեծ սխալ էր. որովհետեւ անմեղին կեանքն ու համբաւը մէկէն աւրել էր:

Աղջիկը այս մարդուս ով ըլլալը և ինչ բանի համար դատապարտուիլը աղէկ ժամանակին լսեց. հասաւ դատաստանատունը. բանին առջեւը մի բառ միայն իր բերնովը պատմեց դատաւորին. որով հարկ եղաւ առաջկուց տրուած վճիռը ետ կանչել, և նորէն երկան բարակ դատաստանական քննութիւններ ընել. որով բանը հասկըցուեցաւ. և քահանայն կատարելապէս արդարացաւ: Աղէկին այն եղաւ՝ որ առաջկուց տրուած անիրաւ վճռոյն գործածութիւնը տակաւին եղած չէր. ուստի մահուանէն ալ ազատեցաւ:

Նեմչէստանի և Զուիցերիի քանի մը բողոքական օրագիրներ, որ միշտ քահանաները պախարակելու և բոլոր աշխարհի առաջ խըրեւ գէշ մարդ ցըցընելու առիթ մը անցնի ձեռքերնին նէ՝ հրատարակելու շատ ուշադիր են, որպէս թէ քահանայ բամբասելը իրենց կրօնքին էական պայմաններէն մէկը եղած ըլլայ, այս պատմութեանս առաջին մասը միայն իրենց նպատակին համար դատելով գրեր էին. որպէս թէ դատաստանական ճամբով անհակառակելի կերպով մը ստուգուած ըլլայ որ այն աղջկանը առաջ բարեկամ և ետքը մեռցընել ուզողը յիրաւի այս քահանայն է եղեր. անոր համար դատաստանական վճռով քահանան կախուեր է: Նորէն եղած դատաստանը, և քահանային արդարանալը և մահուանէ ազատիլը՝ իրենց բանին աղէկ չէ եկեր որ հրատարակեն: Պատմածնին սուտ է ըսես նէ՝ դատաստանը և վճիռը կրնան ցըցընել. բայց ան կայ որ՝ վճիռը տուող դատաւորը իրեն տուած սըխալ վճիռը ետ առեր է, որովհետեւ սխալը ակամայ է: Ասոնք ետ չեն առներ. որովհետեւ իրենց յօժար կամօքն է որ սխալը ընարեր են:

ԲՈՐԹՈՒԿԱԼ: Ապստամբներուն ու տոն Միկուէլի կուսակիցներուն իրարու հետ միաբանելուն լուրը հաստատուած է. բայց տոն Միկուէլին կուսակիցները մէկտեղ ապստամբներուն հետ միացած ալ նէ՝ հետերնին մէկ դաշինք մը չունին. որպէս թէ կռիւին մէջ յաղթող ելլէն նէ հարկաւորապէս տոն Միկուէլը թագաւոր ընեն. ուստի կ'երեւի որ առանց այս առաջարկութիւնը պիտի մնացուի. և տոն Միկուէլը իրեն յատուկ կուսակից պիտի չունենայ: Ասոնք սաստիկ միանալէն ետքը՝ առանց խումբերուն մէկը որուն որ գլխաւորներուն ալ մէկն էր, Գրաս օս Մոնդէս գաւառին Սագօրօզա տեղը Վինհաէս և Լօրաս անուն զօրապետներուն առաջնորդութեամբ գտնուած թագաւորական զօրաց հետ պատերազմելով յաղթուեցաւ և կատարելապէս ցրուեցաւ. և զօրապետին Մարսօնիլ՝ մէկ ձիաւորէ մը զարնուելով մեռաւ: Անկէց զատ ուրիշ երեւելի զօրապետներ ալ մեռան այս պատերազմիս մէջ:

Ապստամբներուն Բոզաս անուն մէկ ուրիշ զօրապետի մը գործ՝ աւելի յաջողութիւն գտաւ. որ Օբօրդօյի ապստամբներուն կողմէն խրկուած էր: Ալիկայ գաւառին մէջ շատ մարդ ոտք հանեց. և իրեն կուսակից ըրաւ. և Կոսատայի և Քաւդէլօ Պրանքօյի ապստամբած պահապան զօրքերը Բէնամաքօր տեղը բերաւ ամէնը մէկ խումբ ըրաւ. որ Լօրաս և Սօլլա թագաւորական զօրապետներուն իրենց մօտենալը տեսնելնուն պէս՝ իրենց պահպանութեանը յանձնուած ամրոցները պարպեցին փախան: Թագաւորական զօրքը Բոզասին վրայ յարձակեցան այն տեղը. բայց ասիկայ անոնցմէ շատը ջարդելով մնացածները փախչելու ստիպեց:

Բոզաս զօրապետին համար կ'ըսեն որ՝ Բորթուկալի մէջ գտնուած զօրապետներուն ամէնէն աւելի հմուտ է պատերազմական արուեստի: Հին ատենէ 'ի վեր տոն Միկուէլի զօրապետներէն էր. և թէպէտ ինքը հիմա 70 տարուան կայ, բայց ուժն ու արիութիւնը պակսած չեն: Բենամաքօրի կըռուը ըլլալէն ետքը 1500 հոգիով Պատօ գետը անցնին անցաւ Աէնդ Իծօ գաւառը մտնելու համար: Ասլանհա զօրապետը յունվարի 16 էն 'ի վեր մինչեւ փետրվարի սկիզբները իրեն զօրաց ընդհանուր բանակը Ակուէտաս դրած է, որ Քօիմպրա քաղաքէն տասն կամ տասն և երկու ժամու ճամբայ է, Օբօրդօ երթալու ճամբուն վրայ: Ասոր ձեռքը եղած զօրքը ամէնը 6000 հոգի են. ասոնցմէ ալ բաւական զօրք հարկ եղած է իրեն Լիզպօնայի ճամբան պահելու, որ ինքը ազատ հաղորդակցութիւն ունենայ մայրաքաղաքին հետ. և գլուխը նեղը եկած ատենը այս զօրքը իրեն խեր չունին: Խել մը զօրք ալ հարկաւորապէս պաշարք կրող սայլերուն հետ պիտի գտնուին. բանակին առջեւէն գացող և երթալու տեղերնին ինչ վիճակի մէջ ըլլալը հասկըցող զօրք ալ կ'ուզէ. որովհետեւ ամէն տեղին համար կասկած կրնայ ըլլալ թէ կամ ապստամբած են, կամ ապստամբելու են: Ասոնց պէտք եղածը 6000 էն հանելով՝ իրեն բանին գալու զօրքը շատ կը քիչնայ:

Օբօրդօ քաղաքը միացեալ ապստամբ զօրաց համրանքը՝ 9500 կ'ելլէ. ասոնց 2300 հոգին կրթեալ զօրք են. և օրէ օր ալ՝ տոն Միկուէլին կուսակիցները ասոնց հետ խառնուելով, համրանքնին աւելնալու վրայ է:

Բորթուկալի թագուհին հրաման ըրած էր որ քանի մը նաւ երթայ Օբօրդօ քաղաքը ծովէ կողմէն պաշարէ. և կը կարծուէր որ թագուհիին հրամանը 'ի գործ դրուած է. բայց այս գործիս համար երթալու նաւերը Վիկօ քաղաքին առջեւէն ճամբայ ալ ելած չեն. տակաւին հոն երկաթի վրայ կը կենան. և նաւախումբին հրամանատարը իրեն ասանկ ընելուն պատճառ այն կը բերէ, որ Օբօրդօյի ապստամբները իրենց ձեռքը երեք հատ շոգենաւ ըռնած խոշոր շոգենաւ ունին, ինքը մէկ հատ մըն ալ չունի: Այս շոգենաւերուն մէկը մէկ լօնտ նաւ մը բռներ է, որ կառավարութեան հաշուին ծովը ձըգուած և պատերազմի պիտոյքով լեցուած է եղեր:

Թագուհին ալ՝ անանկ մէկ ճամբայ մը բռնեց, որ ամէնքն ալ զինքը պախարակել սկսան: Դուքս Վէտասս տեղը պատերազմ մը ըլլալով առկէց առաջ՝ ապստամբները յաղթուած էին, և երեւելիներէն 47 հոգի՝ պայմաններով անձնատուր եղեր էին. որոնց գլխաւորներն էին Պօմֆին կոմսը, Զէլէադինօ Ճէնէրալը. Վիլլաւէալի երիտասարդ կոմսը, Ամիկէս կոմսը, և այլն: Ասոնք ամէնն ալ անպաշրաւած պէտք նաւուն մէջը լեցուց, Պիսֆրայի ծովածոցը Պիատօ ըսուած տեղը պիտի տանի, որ Բորթուկալի տէրութենէ աքսորեալ մարդոց տեղն է. և բոլոր Ափրիկէի ծովեզերքը՝ այս տեղին պէս գէշ օդ ունեցող տեղ չկայ: Այս խեղճերուն վիճակը յիրաւի շատ ապաւորելի է. որովհետեւ պզտիկ մէկ նաւու մը յատակը (համբարը) իրարու վրայ լեցուած են. և այս զօրապետներուն կնիկները և տըղայքնին յատուկ հրամանաւ յունվար 30 ին յիշեալ նաւը առնող հետ վերջին անգամ մը տեսնելու գացին նէ՝ ամէկաւոր տեսարան մը եղաւ: Օդոյն պակասութիւնը և տեղւոյն պզտիկութիւնը քիչ օրվան մէջ արդիւնքը ցըցուց. հարկ եղաւ վեց հոգի անկէց հանել և հիւանդանոցը խրկել: Ինկլիզի դեսպանը ասոնց վիճակին վրայ ցաւելով՝ պատիժնին թեթեւցընելու վրայօք խնդիրք ըրաւ կառավարութենէն. Պէլճիքայի դեսպանն ալ միջնորդութիւն ըրաւ. կառավարութեան նախարարները ասոր վրայ խորհելու ժողվուեցան. բայց թագուհիին խոստութիւնը չմեղմացաւ. անպաշ նաւուն նաւապետին հրաման խրկեց որ շատ չսպասեց. պատրաստութիւնները հոգայ և ճամբայ ելլէ:

ՇՈՒԻՑՑԵՐԻ: Ֆրիպուրկի կառավարութեան մեծ տանիան՝ հասարակութեան տեղ տեղ ժողովք ընելով խառովութեան պատճառ ըլլալը խափանելու համար հետեւեալ կանոնները դրաւ:

1. Թէ որ մարդիկ տեղ մը ժողվուելով վտանգ մը պատահի հասարակաց ապահովութիւնը վերցընելու, ժողվուողները չորս կամ վեց տարի բանտը պիտի կենան. և ժողովքը ընողը և ընել տուողը և նախագահը՝ 100 ֆռանքէն մինչեւ 500 ֆռանք տուգանք պիտի տան բանտը կենալէն զատ:

2. Թէ որ ժողվուելէն վնաս մը կամ վտանգ մը չի պատահի նէ՝ ժողովքը ընողը և ընել տուողը և նախագահը տասն օրէն մինչեւ տարի մը բանտը կենան. տալու տուգանքնին ալ ըլլայ 50 էն մինչեւ 200 ֆռանք:

3. Աստիկ ժողովքներուն մէջ հասարակութեան անհնազանդութեան դրդողները բանտը պիտի մնան. մէկ ամիսէն մինչեւ տարի մը. և տուգանքնին պիտի ըլլայ 80 էն մինչեւ 400 ֆռանք:

4. Թէ որ կառավարութեան գործակալ մը կամ պաշտօնատար մը, կամ զինուորական կարգի մէջ մեծութեան աստիճան ունեցող մէկ մը ասանկ ժողովքներու մէջ գտնուի նէ՝ բանտէն և տուգանքէն զատ իրենց պաշտօնէն ալ պիտի զըրկուին: Ասոնց պէս են փաստաբանները, նօտարները, և այլն:

5. Դատաւէն դուրս եղած այսպիսի վնասակար ժողովքներու մէջ գտնուողներուն համար որոշուած պատիժն ալ վերջգրեալներուն պէս պիտի ըլլայ:

6. Կառավարութեան խորհրդականներուն պաշտօնը և պարտաւորութիւնն է որ, մէկուն համար ամբաստանութիւն մը ըլլայ թէ արտաքոյ քաղաքական կարգի հասարակութիւնը գլխուն ժողվեր է, կամ թէ ինքը անձամբ անանկ ժողովքի մը մէջ գտնուեր է, այնպիսի մարդը մէկ յարմարաւոր բանտի մը մէջ պիտի դնէ. և ասանկ բաներուն դատաստանը ընող դատաւորներուն ատեանը խրկէ, որ յանցանքին համեմատ պատիժն ալ որոշէ:

ՏԱՆԻՄԱՐՔԱ: Փռանքֆօռ օրագիրը այս թագաւորութեանս վրայ հետեւեալ տեղեկութիւնը կուտայ:

"1846 թուին՝ Սունտ նեղուցէն անցած նաւերուն համրանքն է 18,763: Նաւ մէկ տարի մը այն տեղաց այսքան նաւ անցած չէր: Սունտ նեղուցը՝ Հիւսիսային կամ գերմանական ովկիանոսէն Պալթիկ ծովը մտնելու նեղուցն է. մէկ կողմը Տանիմարքա և Բրուսիա, մէկալ կողմը Շուէտ և Ռուսաստան:

"Պատերազմ չեղած ժամանակ՝ ցամաքային զօրաց համրանքն է 24,824. զինուորական հրամանատարներն են 796 հոգի. որոց 23 ը ճէնէրալ են. 28 քօլօնէլ կամ գնդապետ (միրալայ). 21 քօլօնէլի փոխանորդ (քայմաքամ). 51 մաժոր (պին պաշի). 204 քաբիդէն (խօլ աղասը). 241 առաջին կամ տարին

աստիճանի փոխանորդ (միւլայիմ), և 228, առանց մէջ վար պաշտօնատարներ, որ սուլթէօթիւնան կ'ըսուին։ Թէօլնէրներուն շատը վաթսուն տարին անցած են. մաժօրներուն տարիքն է 50 էն մինչեւ 60. քաբիդէններուն 40 էն մինչեւ 50. տարին աստիճանի փոխանորդներուն 30 էն մինչեւ 40. բայց առանց մէջ քանի հոգի մը կան, որոց տարիքը 40 էն մինչեւ 50 է. ամէնէն տարուքը՝ 48 տարեկան է։

ԱՕԳՈՒՑԻՆ

Թէօթահեայէն Արգոյ Թղթակիցնիս հետեւեալ նամակը կը գրէ մեզի։

Պ. Հրատարակիչք Հայաստան լուսոյն։

Թէօթահեա 28 մարտ 1847.

Լրագիրներնիդ միշտ կը յորդորէ իւր ընթերցողները որ ազգային լուրեր գրեն իրեն և կը խոստանայ զանոնք ձրիապէս հրատարակելու ուստի ուրախ սրտիւ հետեւեալ լուրը կուտամ ձեզի որ Թէօթահեայի վիճակի Հայոց ժողովուրդինուսում նասիրութեան ոգին ստանալը կ'աւետէ ձեզի։

Սուրբ Յատակի երկուշաբթի իրիկունը Ասիական ընկերութեանը փոխանորդ արգոյ Յակոբ աղա Շ.ինքարեանը փառաւոր հայկերոյթ մը ըրաւ իւր տանը մէջ որուն հրաւիրեալ էր տեղւոյս Արժանընտիր առաջնորդ Թովմաս ծայրագոյն վարդապետը, Պոլսեցի Աղամալեան Յովհաննէս աղայն և քաղաքիս երեւելիներէն Տաքէսեան Ստեփան աղայն Պալէնկեան Յակոբ աղայն և քանի մի ալ քաղաքիս բնիկ նոր վաճառականներէն։ Որովհետեւ այս հայկերոյթը ուրիշ մտօք չատհմանուեցաւ հապա միմիայն Ազգին բարեբաւութեանը վերայով խօսելու առիթ մը ունենալու համար. ուստի հոն փոխանակ նուագարաններու ու երգերու ազգին օգտին համար համազգական և իմաստուն խօսքեր կը լսուէին որ ճշմարիտ ազգասիրի մը ականջն ամէն քաղցրալուր նուագարաններէ ու երգերէ հաղարապատիկ անուշ են։ Թէ այս խօսքերով և թէ մանաւանդ առաջնորդ հայրերնուս շարժառիթ առենաբանութեամբը որ ժամու կէս տեւեց ամէն հանդիսականները 'ի գութ շարժեցան ազգիս մտատաղ մանկանցը վերայ. ուստի հետեւեալ օրը յանուն որբոյն Մինասայ ընկերութիւն մը հաստատեցին սիրայօգ միաբանութեամբ որպէս զի ասկէ ետեւ այն ընկերութիւնը այս վիճակի մէջ գտնուած թէ մանչ աղայոց և թէ աղջկանց դպրոցները բարեկարգէ և չեղած տեղուանքներն ալ հաստատէ։ Այս նոր բահատատ ընկերութեանը խիստ շատ մարդիկ բաժանորդ գրուեցաւ և հետեւեալ յարգի աղաներն ալ բաժանորդ գրուելէն 'ի զատ յատուկ նուէրով ալ իւրաքանչիւրը զատ զատ նպաստեալ ուզեցի՞ որանք են.

	ՂՐՇ.
Արժանընտիր առաջնորդ Թովմաս ծայրագոյն վարդապետը	500
Ասիական ընկերութեանը փոխանորդ Յակոբ աղա Շ.ինքարեան	2000
Ստեփան աղա Տաքէսեան	2000
Յովհաննէս աղա Աղամալեան	250
Յակոբ աղա Պալէնկեան	1000
Յովհաննէս աղա Լրղլուբիւմլեան	1000
Յովսէփ աղա Սանալեան	1000
Մահտեսի Կարապետ աղա Պալէնկեան	500
Ընդարձակ	8250

Յիշեալ գումարը տան հաղար ղուռուշի պիտի լեցուի և հաստատ մայր դրամ ըլլալով անոր շահը տարուէ տարի ընկերութեանը պիտի արուի։

Թէ որ Մայրաքաղաքիդ բարեպաշտ ազգակիցներնուս այս ընկերութեանը բաժանորդ ստորագրուելու ցանկացողներ կը գտնուին նէ, այդ տեղ պզտիկ նոր խանը Աղամալեան Յովհաննէս աղային ձեռքը կրնան ստորագրուիլ. մէկ բաժինին տարեկան 25 ղուռուշ վճարելով տարւոյս ապրիլ մէկէն սկըսեալ։

Ողջ լերուք։

—Վերհափառ Աբքայն լսելով որ սրբոյն Թարգմանչաց պաշտօնեայ մեծարու Մանասեան Սրբապետն աղայի ուսումնասէր որդին ուսման համար Փարիզ երթալու կը պատրաստի, հրաման ըրաւ որ անոր թէ ճամբու ծախքը թէ ուսմանցը համար հարկաւոր եղած ամսէքը սրբոյն գանձէն վճարուի անոր համար որ այս պատանին հայրը այսչափ տարիէ 'ի վեր իւր գտնուած փափուկ պաշտօնը ամենայն հաւատարմութեամբ վարելով արժանաւոր հանդիսացեր է վերհափառ Աբքային առանկ մէկ առատաձեռն պարգեւին։ Արդարև այս ալ մեր Մեծափառ Թագաւորին բոլոր իր հպատակացը վերայ ունեցած խնամոցը յայտնի մէկ ապացոյցն է։

ՕԱՆԱՕԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Արբեցո-Ռեան ՀԼաս։ Փառանոյի Վայլեի քաղաքը՝ սրբոյն Վինչենցիոսի ոտնին օրը քսան և երկու տարեկան երիտասարդ մը Աղեկզանդր Լըքէօ անուն, արուեստիւ խաղախորդ (թատպոս), որ Հերքիւլէսի պէս ուժ ունէր, այն օրվան ոտնը պարապ չանցընելու համար կէս օրէն երեք ժամ ետքը թայոս ըրաւ. քիչ մը առեն իր բարեկամներուն հետ զբօսանքներու գտնուելէն ետքը՝ խաղալու և պարելու պարապեցաւ մինչեւ կէս գիշեր։ Այն առենը գինետուն մը մտնելով՝ իրեն բարեկամներէն Միշել Մանիւ անուն մէկը հոն գտաւ։ Երիկայ Լըքէօին մէկ գաւաթ մը ցրցընելով՝ որով սովորաբար պիտակը խմեն, ըսաւ. սա գաւաթով քանի գաւաթ օղի կրնաս խըմելնէ՝ ամէն մէկ գաւաթին քեզի մէկ մէկ ֆռանք կ'ուտամ։ Լըքէօ երկու գաւաթ օղի խըմեց, երկու ֆռանքը առաւ. իր ընկերներուն հետ մէկ տեղ դուրս ելաւ։ Հաղիւ թէ փողոցը քալել սկըսաւ, մէկ մը «ես կերիմ կոր» պօռաց և սկըսաւ թապրլտրկիլ։ Ընկերները կարծեցին թէ խեղկատակութիւն կ'ընէ կոր. հոգ չընելով քովէն հեռացան։ Կէս գիշերէն չորս ժամ ետքը մէկ մէն ալ այն կողմը եկան. տեսան որ Լըքէօ անշարժ մեռելի պէս պառկեր է։ Երցուցին ազգականներուն տունը տարին. բայց ժամանակն անցած էր. ջուր և քացախ և շաքար իրար խառնեցին, բայց ասկեց ալ մէկ դգալ մը հաղիւ խմցուցին. լեզուն կապուած մնաց. և կէս գիշերէն ետքն ժամ ետքը՝ բաղկերակն ալ զարնելէն դադրեցաւ. խեղճը մեռաւ։

—Բնական արիւծ։ Նաբօլիի Վէղուվիօ լեռան ծայրը քանի մը օր կար որ մարածի պէս էր։ Յունվար 4ին նորէն բըռընկեցաւ. մէկ մը կըրակ կ'երեւէր և կ'անցնէր, մէկ երկու րոպէն ետքը նորէն կ'երեւէր։ Գիշերը շատ վսեմ երեւոյթ. քով կրակի պէս վառած ըվա մը բղխել սկըսաւ կըրակ հանող բերնէն 20 մէտրոյի չափ վարով։ Բան և չորս ժամէն ետքը այս ըվան ինջաւ այն տեղ՝ ուր որ ճամբորդները իրենց ձիերը կը ձգեն։ Երկանակին նայելով հաւանելի կ'երեւէր որ հրաբուղխը սովորական կերպով պիտի բըռընկի։

—Աղոթպէր-Ռեան։ Փառանոյի Սէն է ուազ գաւառին Նէօֆլը լը շատօ քաղաքը ցորենին գինը 56 ֆռանք հատած էր. և ծախողները 60 ֆռանք կ'ուզէին։ Այն միջոցին մէկ երկրագործ մը ըսաւ որ ինքն իր ձեռքի ցորենը 50 ֆռանքի կ'ուտայ։ Ոչ աղացպան մը եկաւ՝ չափ մը առաւ, և 50 ֆռանքէն տուաւ գինը. երբ տեսաւ որ իրաւ կ'ուտայ կոր այն գնով՝ ըսաւ, ցորենը ամէնն ալ ինձի չափէ։ Երկրագործը ըսաւ. չէ. ամէնը մէկէն մէկ մարդու չեմ տար. վեց մարդու պիտի տամ. ցորենը այնքան սղած է որ՝ ձեռքէս եկածին չափ գինը կտրել ուզեցի. աւելի հարուստ ըլլայի նէ՝ աւելի ուժան կ'ուտայի։

—Արոեսպան։ Սէլանտ կղզին Ֆիօնիայի ցամաքէն զատող Կաան Պէլդ ըսուած նեղուցին ծովը այս ձմեռը կատարելապէս սառեցաւ. բայց նամակ և աւանդ (ամանէթ) կրող սուրհանդակները իրենց կանոնաւոր ընթացքը չի դադարեցընելու համար մէկ խելացի կերպ մը գտան։ Երկար և նեղ ձեւով խիստ թեթեւ նաւակներ շինեցին. ներքևնին անիւներ անցուցին, և սառին վերայէն կը քաշէին, մէկ կողմէն մէկալ կողմը ցամաքը անով կ'անցնէին։ Երբ որ անանկ մէկ տեղ մը գային որ սառը կոտրած ըլլար, և ցամաքի վերայէ քալածի պէս քալելը անհնար ըլլար, այն տեղը անիւները կը քակէին նաւակին մէջը կ'առնէին։ Աւանդներն ալ երկար գլանաձեւ ամաններու մէջ դրած ըլլալով, որ այն ամաններն ալ ջուրին մէջը չընկղմելու բանէ մը շինուած էին, մէկ ծայրերնին նաւակին կը կապէին և անանկ ջուրը կը ձգէին. իրենք ալ նաւակին մէջ մնալով թի քաշելով մինչեւ սառոյցին միւս կը տարին վերայ կամ մինչեւ ցամաքը կ'երթային. ասանկով առանց վտանգի և առանց սահմանեալ օրը անցընելու աւանդները և նամակները տեղը կը հասցընէին։

—Արքեպիսկոպոս։ Գաղղիայի Ռուէն քաղաքի Մերիէ-ռիալ ըսուած օրագիրը հետեւեալ սոսկալի դիպվածը կը պատմէ։

«Այս օրերս ողբալի բան մը պատահեցաւ Կուբիլլը — Ռանֆանժէռ ըսուած վիճակը. Սիրէնի Լրվայլեան անուն մէկու մը Լ.օռանպա քանի մը հոգի նասեր հայ կ'ուտէին. ամէնքն ալ բանուոր մարդիկ էին։ Սոնց մէկը՝ բերանը դեշ սորված էր. երկու խօսքին մէկը՝ Աստուծոյ ահաւոր անունը մէջ կը բերեր անվայել կերպով։ Լ.օռանպային տերը բարեկամաբար ասոր քանի մը իրատական խօսքեր զրուցեց այս բանիս վերայօք. մարդը՝ որ կրօնասէր մարդ մըն ալ էր՝ խրատները հեզութեամբ մտիկ ըրաւ։ Սեղանակիցներուն մէկը որ արուեստիւ Ջուլհակ էր. անունը Հերիւպէլ, խօսքի խառնուեցաւ, ըսկըսաւ Աստուծոյ գոյութիւնը ուրանալ. քանի որ այս ամբարիշտ խօսքերս խօսելով այն տեղն մարդոց ձայնը կտրած ոտշտած մնալը կը տեսնէր նէ՝ աւելի կը սրտոտէր, մինչեւ այնքան յանդգնեցաւ որ Աստուծոյ և սուրբ հաւատքի դէմ սոսկալի հայհոյութիւններ ընելու ալ սկսաւ։ Լրվայլեան անուշ խօսքերով ասոր կատաղի խենթութիւնը դադարեցընելու կը յորդոր։ Ջուլհակը ծաղրելով մը ըսաւ. քու Աստուածդ կայ ես. ես այս օր իրիկուան հացը առնոր քով պիտի երթամ ուտեմ։ Աչ նոյն վայրկենին այն տեղը կայծակի զարնուածի պէս երեսի վերայ գետինը ինկաւ։ Կեանքը այն րոպէին վճարած է եղեր։ Սեղանակիցներուն զարմանքն ու ապշութիւնը գրովշի պատմուիր. կ'ըսեն (կ'ըսէ յիշեալ օրագիրը) որ հոն գտնուողները ասոր այս յանկարծակի մահը Աստուածոյն պատիժ սեպեցին»։

Թէպէտ ամէն մարդ՝, և Աստուծոյ անունը ամենայն հիւ և դողութեամբ բերանը առնող բարեպաշտ մարդն ալ կրնայ յանկարծակի մեռնիլ, բայց պարագայներուն նայելով այս մարդուս այս խօսքը զրուցելն իբրեն մեռնիլը հրաշք սեպողներուն կարծիքը շատ խելքի դէմ կարծիք մը չէ։ Մանաւանդ թէ՝ ասիկայ հրաշք չէ ըսողը քիչ մը ծանրկէկ խօսք զրուցած կ'ըլլայ։ Մէկ բանի մը բնական կերպով ըլլալը հնարաւոր ըլլալով այն բանը հրաշք ըլլալն ալ չէ դադարիր։ Գործք առաքելոցին հինգերորդ գլուխին մէջ պատմուած Անանիայն ալ, անոր կինը Սափիրայն ալ, Պետրոս առաքելոյն առաջը յանկարծակի մեռանինչպէս որ մէկուն կաթուած պատահի նէ՝ որի առաջ ըլլայ նէ կրնան յանկարծակի մեռնիլ. բայց պատմութեանը պարագայն յայտնի կը ցուցընէ որ այն երկուքին անանկ յանկարծակի մեռնիլը հրաշք էր. և հոն գտնուողներն ալ հրաշք ըլլալը հասկըցան. որոներնին ահով դողով լեցուեցաւ։ Անոնց մահուանը պէս՝ այս ամբարիշտ հայհոյիչին մահուանը պատմութեանը մէջ անանկ պարագայներ կան, որ այն մարդը իր հայհոյութեանցը պատիժը գտաւ ըսողներուն խօսքը կատարելապէս կ'արդարացընեն։

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Արգոյ Կ-ճիկեան Յակոբ աղայի յօրինած Դեպուսաբանութեան ամենաօգտակար գիրքէն ովոր կը կամի գնել՝ Սախա Լեզի դրիմոյը գրավաճառ Պէր Սարգիսեան Պ. Գրիգորի խանը-ռեն կրնայ գնել։ Գինը՝ 25 ղ-ռ-ռ-շ է կազմալինը, և 20 ընդհանրացինը։

Ոսկանեան Պ. Յակոբը կը ծանուցանէ ուսուցիչներ ընդհանրապէս՝ որ ի-ր դասապետ-ռ-ռեան պաշտօնը կը շարունակէ այժմ 'ի Պոլիս 'ի Օրնճիրլի խանն. և կը խոստանայ չիշ ժամանակի մէջ մեծ յաջողութիւն կարելի միջոցները 'ի գործ դնելու։ Հայերէն Գաղղերէն Անգլերէն և Իտալերէն սովորելու ուղղակոյց փափաքը լեցնելու։

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԶՔ ԼՐԱԳՐԻՍ
Յովհ. Պր. Տէր Կրդ. Զամուրչեան։
Մինասի Աղաթոն։
Ի Պոլսի նոր խան։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ
Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ